

Hoe vergroot je de motivatie van de leerling?

motivatieonderzoek Nederlands en aardrijkskunde

Dries Heij, Deby Ondaatje, Daniëlle Tokarski en Michaël van Veen

Universiteit Utrecht, IVLOS lerarenopleiding, gamma cluster (start februari 2009)
januari 2010

Abstract

Inzicht in de motivatie van leerlingen is cruciaal om effectief les te kunnen geven. Hoewel er al veel onderzoek naar motivatie gedaan is, wil ons onderzoek een kijkje geven achter de open deur: het kijkt niet alleen naar motivatieverschillen, maar ook naar verklaringen ervoor. We onderzochten via enquêtes en enkele interviews de motivatie van 5 Havo en 5 vwo leerlingen voor het keuzevak aardrijkskunde en het verplicht vak Nederlands. Dit onderzoek wees uit dat leerlingen voor aardrijkskunde een grotere intrinsieke motivatie hadden dan voor Nederlands. Bij Nederlands vormden de factor docent en relevantie van het vak motiverende factoren; bij aardrijkskunde bepaalden relevantie, keuze en interesse een groot deel van de motivatie. Het artikel sluit af met tips om de motivatie van de leerling te verhogen.

Michaël van Veen, Deby Ondaatje, Dries Heij en Daniëlle Tokarski zijn docent-in-opleiding, respectievelijk voor het schoolvak aardrijkskunde en Nederlands aan het IVLOS te Utrecht. In het kader van hun opleiding (febr. 2009 - febr. 2010) tot eerste-graadsdocent verrichtten zij een onderzoek naar motivatie van leerlingen. De resultaten van dit Praktijkgericht Onderzoek (PGO) en de aanbevelingen die zij naar aanleiding hiervan doen, vormen de basis van bovenstaand artikel.

Hoe vergroot je de motivatie van de leerling?

motivatieonderzoek Nederlands en aardrijkskunde

Een pakkend verhaal van een markante docent of de constatering dat je een kei was in wiskunde: mogelijke ervaringen vanuit onze schooltijd die de motivatie destijds prikkelden. Nu je docent bent, ervaar je dat niet iedere leerling even gemotiveerd is. Dit onderzoek wil docenten helpen om de motivatie van leerlingen te vergroten. Hoe kun je als docent het tij keren?

"In mijn lessenserie over vulkanen probeer ik zo veel mogelijk praktijkvoorbeelden te integreren. Animaties van een nare uitbarsting en een virtual tour op de website van de "Pacific Tsunami Warning Center" moeten de leerling zo dicht mogelijk bij het onderwerp brengen. Toch kan ik me niet aan de indruk onttrekken dat enkelen liever vertoeven in hun eigen virtuele wereld van hun mobieltje."

Inzicht in de motivatie van leerlingen is cruciaal om effectief les te kunnen geven. Hier is al veel onderzoek naar gedaan. Daarom lijkt een nieuw onderzoek naar motivatie voor een keuzevak (aardrijkskunde) en een verplicht vak (Nederlands) een open deur. Maar ons onderzoek gaat een stapje verder: het kijkt niet alleen naar motivatieverschillen, maar ook naar verklaringen ervoor. Het onderzoek biedt een kijkje achter de open deur. Hier kun je als docent iets mee. Geen kant en klare oplossingen maar wel enkele zinvolle suggesties. Wat brengt leerlingen in die interne toestand die wij 'gemotiveerd' noemen? En hoe speel je daar als docent adequaat op in?

Het onderzoek

Het onderzoek toont aan dat leerlingen gemotiveerder zijn voor aardrijkskunde dan voor Nederlands. De vraag is nu waardoor de motivatie verschilt.

Voorafgaand aan het onderzoek hebben we vastgesteld wat motivatie is.

Motivatie is een innerlijk proces dat een persoon aanzet tot bepaald gedrag, richting geeft aan dat gedrag en ervoor zorgt dat dit gedrag in stand gehouden wordt. (Woolfolk, 2008)

Volgens de theorie (Woolfolk, 2008) bestaat motivatie uit twee aspecten:

- *Intrinsieke motivatie* komt uit de persoon zelf (bijvoorbeeld: een leerling is geïnteresseerd in het onderwerp).
- *Extrinsieke motivatie* wordt aangestuurd door externe factoren (bijvoorbeeld: een leerling leert voor de toets om een goed cijfer te halen of omdat hij de docent aardig vindt).

Hoe zit het nu met de motivatie voor vakken als aardrijkskunde en Nederlands? Via enquêtes zijn 159 leerlingen uit 5 havo en 5 vwo, verdeeld over vier scholen

in Nederland, bevroegd naar hun opvattingen over motivatie. De enquête bestond uit twee vragenlijsten, één voor Nederlands en één voor aardrijkskunde: 77 leerlingen hebben de enquête voor aardrijkskunde ingevuld, 82 voor Nederlands.

De enquête bevat stellingen die verschillende aspecten van motivatie meten: intrinsieke motivatie, extrinsieke motivatie en aspecten die te maken hebben met het feit dat het vak een verplicht of een keuzevak is.

Hoe meet je motivatie?

Om de motivatie van leerlingen te meten, hebben we gebruik gemaakt van verschillende variabelen. De keuze voor deze variabelen is gebaseerd op theorie (Woolfolk, 2008) en eerder uitgevoerd motivatieonderzoek (Oei en Bontje, 2009; Giotta, 2001; Marsh en Yeung, 1997). Oei en Bontje (2009) onderzochten de ervaringen van leerlingen met aardrijkskunde in de onderbouw en verwachtingen ten aanzien van dit vak in de bovenbouw. Uit hun onderzoek blijkt dat opvattingen over de relevantie van een vak en persoonlijke interesse een belangrijke rol spelen in de keuze en dus de motivatie.

Het onderzoek van Giotta (2001) laat zien dat leerlingen er verschillende soorten motivatie op na houden met betrekking tot school en opleiding.

Marsh en Yeung (1997) hebben onderzoek gedaan naar keuzegedrag van leerlingen in Australië. Zij tonen aan dat de leerling een vak sneller zal kiezen als deze persoon zichzelf goed vindt in dat vak. Motivatie heeft dus ook te maken met hoe men denkt over de eigen capaciteiten voor een bepaald vak.

Derhalve zijn drie categorieën van motivatievariabelen opgesteld met bijbehorende factoren (zie *figuur 1*).

Figuur 1. Motivatievariabelen

Categorie	Factor
Intrinsieke motivatievariabelen	<ul style="list-style-type: none"> - persoonlijke interesse - persoonlijke kwaliteiten - opvattingen over relevantie - capaciteiten van leerling in relatie tot schoolvak - algemeen zelfbeeld van de leerling - ideeën over moeilijkheidsgraad van het vak - tijdsdruk
Extrinsieke motivatievariabelen	<ul style="list-style-type: none"> - invloed van de docent - invloed van medescholieren - eisen vervolgstudie - behaalde resultaten - schoolsysteem
Keuzegerichte variabelen	<ul style="list-style-type: none"> - keuzemogelijkheid

Achter de open deur

En dan nu een kijkje achter de open deur: welke factoren leiden tot het verschil? Bij het vak Nederlands blijken twee factoren van belang te zijn: de factoren docent en relevantie. De leerlingen vinden dat zij een goede docent voor Nederlands hebben, omdat hij goed kan uitleggen. Naarmate leerlingen positiever zijn over hun docent, neemt hun motivatie toe. In nog sterkere mate geldt dit voor de factor relevantie: leerlingen zien in dat Nederlands nuttig is voor hun vervolopleiding of voor het dagelijks leven.

Figuur 2. Resultaten van het motivatieonderzoek met betrekking tot relevantie

Score tussen 1 (mee oneens) en 5 (mee eens)

Factor 'Opvattingen over relevantie'	Aardrijkskunde	Nederlands
Het vak AK/NL vergroot mijn algemene ontwikkeling	3,9	3,6
Ik vind het vak AK/NL nuttig	3,8	3,3
Wat ik leer bij AK/NL kan ik gebruiken in mijn dagelijks leven	3,3	3,3
Wat ik leer bij AK/NL sluit aan bij de actualiteit	3,7	2,9
Totaal factor 'Opvattingen over relevantie'	3,7	3,3

Leerlingen vinden aardrijkskunde ook een relevant vak, zelfs in veel sterkere mate. Tevens blijkt uit het onderzoek dat aardrijkskunde goed aansluit bij de persoonlijke interesse en springt de factor keuzemogelijkheid in het oog: leerlingen geven aan dat ze gemotiveerder zijn voor aardrijkskunde, omdat ze er immers voor gekozen hebben. Samenvattend kan gesteld worden dat leerlingen bij aardrijkskunde een grotere intrinsieke motivatie aan de dag leggen, terwijl de motivatie van de leerlingen Nederlands meer uit extrinsieke bronnen gevoed wordt. In *figuur 2* worden enkele opvallende uitkomsten gepresenteerd.

Om de motivatieverschillen tussen de beide vakken ten opzichte van elkaar te vergelijken is aan een drietal leerlingen aanvullende vragen voorgelegd. Unaniem geven zij aan meer gemotiveerd te zijn voor aardrijkskunde dan voor Nederlands. Dit heeft volgens hen te maken met brede, maar concrete onderwerpen bij aardrijkskunde die aansluiten op hun persoonlijke interesses en leefomgeving. Leerlingen vinden de onderwerpen bij Nederlands weliswaar breed -van poëzie tot presenteren- maar weinig concreet of boeiend.

Motivatie vergroten?

Ondanks de grotere motivatie die leerlingen vertonen bij hun vak, moeten aardrijkskundeleraars in geen geval op hun lauweren rusten! Niets is namelijk zo onvoorspelbaar als een klas met pubers (Nelis & van Sark, 2009). Wat kun je als docent, ongeacht het vak, doen om de motivatie van de leerlingen te vergroten? Hier volgen als conclusie een aantal tips, voortvloeiend uit het onderzoek en uit gesprekken met docentcollega's.

- **Aansluiten bij persoonlijke interesse**

Docenten moeten hun leerlingen constant stimuleren om voor hun persoonlijke interesses te durven uitkomen. "Vind je mijn vak leuk? Laat dat dan ook zien!" Dat lijkt gemakkelijker gezegd dan gedaan. Het wordt al gemakkelijker als je de lesstof nog beter laten aansluiten bij wat een leerling op dit moment bezighoudt, bijvoorbeeld sms-taal.

- **Relevantie**

Naast interessante weblinks en videomateriaal, zorgt ook aansluiting op de actualiteit voor een toenemend besef van "het nut" van een vak. Het aanhalen van de recente gebeurtenissen in Haïti spreekt waarschijnlijk meer aan dan de klassieke schoolvoorbeelden van aardbevingen. Bij Nederlands kun je verder leerlingen een activerende tekst laten schrijven om op te roepen tot financiële steun voor de slachtoffers in Haïti. Laat leerlingen daarna ook daadwerkelijk geld inzamelen en geven aan de hulporganisaties. Zo wordt de lesstof voor de leerling relevant. Ook Ebbens en Ettekoven (2005) adviseren om de relevantie van de lesstof aan te geven. Dit verhoogt de motivatie.

- **Docent**

Wanneer docenten hun eigen enthousiasme als inspiratiebron inzetten, nemen hun leerlingen dit enthousiasme over. Ook moet een docent altijd een optimistisch verwachtingspatroon hebben van zijn leerlingen (Ebbens & Ettekoven, 2005), want welke leerling heeft geen behoefte aan positieve aandacht of bevestiging dat hij op de goede weg zit?

- **Keuzeaspect**

'Kiezen' geeft de leerling het gevoel van eigenaarschap. In ieder vak kunnen keuzemogelijkheden ingebouwd worden, zodat er het gevoel van eigenaarschap ontstaat. Een leerling merkt op over het zelfstandig uitvoeren van een opdracht: *"Je kunt diep op een onderwerp ingaan. Je zit niet vast aan het tempo van een leraar of klas, maar je mag op je eigen manier een onderwerp ontdekken en iets maken wat van jezelf is."*

Tips van vakgenoten

Aan docentcollega's is gevraagd wat zij zouden doen om de motivatie te vergroten. De volgende suggesties zijn gedaan:

Met betrekking tot leerlingen:

- Toon empathie naar leerlingen toe.
- Laat de leerling reflecteren op hun eigen kunnen.
- Geef goede en duidelijke uitleg.
- Bied leerlingen de mogelijkheid om zelf onderwerpen binnen het vak aan te dragen.
- Bied verrijkingsstof aan voor differentiatie.

Met betrekking tot het lesmateriaal en werkvormen:

- Werk met concrete voorbeelden dichtbij de eigen belevingswereld.
- Gebruik verschillende werkvormen en test die uit.
- Gebruik praktijkvoorbeelden om verbanden te leggen tussen het leren nu en het gebruik later.

Veel van de punten die uit ons onderzoek naar voren kwamen, komen overeen met de adviezen van collega's. Hoe komt het dan dat er alsnog geklaagd wordt over motivatiegebrek? Docenten moeten daarom niet schromen om de motivatie tijdens hun lessen echt te vergroten. Hierbij kunnen de tips uit dit artikel een handreiking zijn.

Elke klas is echter maatwerk; elke groep en elke docent zijn anders. Wat voor jou de belangrijkste punten zijn om aan te werken, kan verschillen met andere docenten. Als laatste tip geven wij je daarom mee: doe gerust eens een onderzoek in je eigen klassen. Houd een enquête onder de leerlingen en vraag hen wat zij wel of niet motiverend vinden aan uw vak. Zo krijg je nog meer handreikingen om de motivatie van jouw leerlingen te vergroten.

Literatuur:

- Bontje, L. & Oei, S, (2009). *Vol verwachting klopt ons geografisch hart?* Verslag praktijkgericht onderzoek Aardrijkskunde Leraar Voortgezet Onderwijs. Utrecht: IVLOS.
- Ebbens, S. & Ettekoven, S. (2005). *Effectief leren*, basisboek. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Giotta, J. (2001) *Adolescents perception of school and reasons for learning*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Marsh, H.W. & Yeung, A.S. (1997) *Coursework selection: relation to academic self-concept and achievement*. In: American Education Res. J. 34, p. 691 - 720.
- Woolfolk, A. et al. (2008) *Psychology in Education*. Harlow: Pearson Education Ltd.